

ПРОБЛЕМИ КОНКРЕТИЗАЦІЇ ОЗНАК ПРЕДМЕТА ЗЛОЧИНУ У СКЛАДАХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ВОЛИНЕЦЬ Руслан Анатолійович - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

В статті розглядаються основні проблеми визначення ознак складових злочинів у сфері господарської діяльності за Уголовним кодексом України. Визначаються способи законодавчої фіксації таких ознак та їх основні недоліки.

Ключові слова: кримінальний закон, злочин, склад злочину, предмет злочину, господарська діяльність.

Вимога єдності термінології є самостійною та одночасно виступає засобом досягнення чіткості понятійного апарату Особливої частини КК в цілому. У цьому зв'язку З.А. Тростюк слушно звертає увагу на такі аспекти: 1) послідовність використання термінів у Особливій частині КК (для позначення одного і того ж поняття повинні вживатися однакові терміни і, навпаки, для словесного оформлення різних понять слід використовувати відмінні терміни); 2) послідовне використання термінів у Загальній та Особливій частинах КК; 3) відповідність термінів Особливої частини КК термінології інших нормативно-правових актів. При цьому загальні вимоги щодо єдності у використанні термінології, вироблені юридичною наукою, поширюються, на її думку, і на понятійний апарат Особливої частини КК. Особливим же прийомом відображення зв'язків у тексті кримінального закону авторка вважає бланкетні диспозиції, для з'ясування змісту яких у порядку субсидіарного застосування потрібно звертатися до нормативно-правових актів некримінально-правового характеру [1, с. 71].

Проте аналіз змісту розділу VII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК), що містить у своєму змісті склади злочинів у сфері господарської діяльності, дозволяє зробити висновок, що проблеми єдності термінології при визначенні ознак предмета вказаних злочинів законодавцем дотримуються не завжди. Визначення таких особливостей дозволяє стверджувати про актуальність розкриття змісту ознак предметів зазначених злочинів з урахуванням окреслення основних проблем єдності термінології при «побудові» складів злочинів, передбачених розділом VII Особливої частини КК. Це, у свою чергу, зумовлює зміст мети даного дослідження.

Насамперед відзначимо, що у статтях (їх частинах, примітках до статей) розділу VII Особливої частини КК України для характеристики вчинків з предметом злочину використовуються такі терміни: виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну, збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених марок акцизного збору, голографічних захисних елементів, підробленої національної валюти України у виді банкнот чи металевих монет, іноземної валюти, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199); підробка, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, збут засобів доступу до банківських рахунків (підроблених засобів доступу до банківських ра-

хунків) (ст. 200); неправомірний випуск та використання електронних грошей (ст. 200); переміщення через митний кордон культурних цінностей, отруйних сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї, боєприпасів, спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 201); незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва (ст. 203-1); незаконне придбання, зберігання, збут та транспортування незаконно виготовлених підакцизних товарів (ч. 1 ст. 204); незаконне виготовлення підакцизних товарів (ч.ч. 2, 3 ст. 204); легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209); неподання, несвоєчасне подання або подання недостовірної інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу (ч. 1 ст. 209-1); розголошення інформації, яка надається спеціально уповноваженому центральному органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань фінансового моніторингу (ч. 2 ст. 209-1); нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету, надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210); видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету (ст. 211); ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212); ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212-1); операції з брухтом кольорових і чорних металів (ст. 213); незаконне виготовлення, підроблення, використання або збут незаконно виготовлених, одержаних чи підроблених контрольних марок (ст. 216); надання завідомо неправдивої інформації (ст. 222); внесення завідомо неправдивих відомостей у документи, які подаються для реєстрації випуску цінних паперів (ст. 223-1); невнесення або внесення завідомо недостовірних змін до системи реєстру власників іменних цінних

паперів, порушення порядку ведення реєстру власників іменних цінних паперів (ст. 223-2); виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів (ст. 224); введення в обіг (випуск на ринок України) небезпечної продукції (ст. 227); порушення права на знак для товарів і послуг, фірмове найменування та кваліфіковане зазначення походження товару (ст. 229); незаконне збирання та використання комерційної та банківської таємниці (ст. 231); розголошення комерційної та банківської таємниці (ст. 232); використання, розголошення, передача та надання доступу до інсайдерської інформації (ст. 232-1); приховування інформації про діяльність емітента (ст. 232-2); незаконна приватизація державного та комунального майна (ст. 233).

Таким чином, паралельне застосування у різних статтях розділу VII Особливої частини КК названих вище термінів (окремі з них визнаються синонімами) для позначення однакової спрямованості вчинку з предметом злочину у сфері господарської діяльності заважає однозначному з'ясуванню змісту ознак складів зазначених злочинів.

Описуючи зміст термінів та їх зворотів, що позначають у розділі VII Особливої частини КК ознаки предмета злочину та діяння, яке вчиняється щодо нього, слід також враховувати, що на неоднозначність розуміння вимог КК впливає:

1) використання понять, що позначають вчинюване особою діяння, у поєднанні з характеристиками незаконного «походження» предмета злочину певного виду. Йдеться про випадки, коли законодавець, описуючи вказані діяння у диспозиції статті Особливої частини КК, конкретизує порядок з цим ознаки предмета злочину шляхом використання термінів «незаконно» (ч. 1 ст. 199 КК), «підроблених» (ч. 1 ст. 200 КК), «незаконно виготовлених» (ч. 1 ст. 204 КК), «товарів ..., що становлять загрозу для життя і здоров'я людей» (ч. 3 ст. 204 КК), «доходи, одержані злочинним шляхом» (п.п.2, 3 примітки до ст. 209 КК), «недостовірною інформацією про фінансові операції» (ч. 1 ст. 209-1 КК), «незаконно виготовлені, одержані чи підроблені контрольні марки для

маркування примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних чи голографічних захисних елементів» (ч. 1 ст. 216 КК), «завідомо неправдива інформація» (ч. 1 ст. 222 КК), «завідомо недостовірні зміни до системи реєстру власників іменних цінних паперів або до системи депозитарного обліку» (ч. 1 ст. 223-2 КК), «підроблені недержавні цінні папери» (ч. 1 ст. 224 КК), «небезпечна продукція, тобто продукція, що не відповідає вимогам щодо безпечності продукції, встановленим нормативно-правовими актами» (ст. 227 КК).

2) використання термінів, що позначають предмет злочину, у поєднанні з різними прикметниками або уточнюючими характеристиками. У таких випадках український законодавець закріплює відповідні ознаки предмета злочину, вказуючи на:

а) «різнопорядкові» характеристики предметів злочину, що передбачені диспозицією однієї статті (частини статті) Особливої частини КК. Наприклад, у ч. 1 ст. 199 КК законодавець визнав предметами цього злочину незаконно виготовлені, одержані чи підроблені 1) марки акцизного збору, 2) голографічні захисні елементи, 3) підроблену національну валюту України у виді банкнот чи металевої монети, 4) іноземну валюту, 5) державні цінні папери та 6) білети державної лотереї. В іншому випадку в ч. 1 ст. 200 КК законодавець визначив предмети цього злочину, як 1) будь-які засоби доступу до банківських рахунків (зокрема, документи на переказ, платіжні картки та ін. при вчиненні їх підробки), - 2) електронні гроші при їх підробці та неправомірному випуску або використанні та 3) підроблені документи на переказ, підроблені платіжні картки (при їх придбанні, зберіганні, перевезенні, пересиланні з метою збуту, а також їх використанні та збуті).

б) «однопорядкові» характеристики предметів злочину, що передбачені диспозицією однієї статті (частини статті) Особливої частини КК. Наприклад, у ч. 1 ст. 210 КК для позначення ознак предмета злочину законодавець вживає терміни «бюджетні кошти», «видатки бюджету», «надання кредитів з бюджету», вказуючи у п. 1 при-

мітки до цієї статті КК, що до бюджетних коштів належать кошти, що включаються до державного бюджету і місцевих бюджетів незалежно від джерела їх формування. Однак, існуючі розбіжності між чинним бюджетним законодавством і вимогами - ст. 210 КК дозволяють зробити висновок про потреби уніфікації понятійного апарату КК та відповідного регулятивного законодавства і визнання бюджетними коштами «... належних відповідно до законодавства надходжень бюджету та витрат бюджету» (п. 11 ст. 2 Бюджетного кодексу України) [2, с. 36-38];

в) ознаки передбачених диспозицією однієї статті (частини статті) Особливої частини КК предметів злочину, які співвідносяться як «частина» та «ціле» або як «рід» та «вид». Наприклад, предметами дій у вигляді незаконного виробництва, експорту, імпорту, зберігання, реалізації та переміщення, передбачених ч. 1 ст. 203-1 КК, є диски для лазерних систем зчитування, матриці, обладнання та сировина для виробництва таких дисків. При цьому матриця є виокремленою у ч. 1 ст. 203-1 КК складовою обладнання для виробництва дисків для лазерних систем зчитування «... у вигляді штампа або іншого аналогічного чи еквівалентного пристрою, який містить інформацію у цифровій формі і використовується для безпосереднього перенесення цієї інформації на диск для лазерних систем зчитування під час його виробництва» [3, с. 260]. В іншому випадку в ч. 1 ст. 229 КК законодавець вживає терміни «знак для товарів і послуг», «фірмове найменування», «кваліфіковане зазначення походження товару» та «ці об'єкти». Отже, йдеться про те, що родовим поняттям, яке включає у свій зміст (на рівні окремих видів) знак для товарів і послуг, фірмове найменування та кваліфіковане зазначення походження товару, є об'єкти права інтелектуальної власності. Схожий підхід застосовується законодавцем у ст. 204 КК: окремими видами незаконно виготовлених підакцизних товарів у ч. 1 ст. 204 КК називаються незаконно виготовлені алкогольні напої та тютюнові вироби, а в ч. 2 цієї статті КК – поняття підакцизних товарів, щодо якого й вчиня-

ється незаконне виготовлення, охоплює (включає) алкогольні напої та тютюнові вироби. Щоправда, слід відзначити, що законодавець у деяких випадках взагалі ігнорує вироблений ним же підхід, зокрема, взагалі не називає у диспозиції статті Особливої частини КК «родове» поняття предмета злочину, конкретизуючи лише його окремі види. Наприклад, у ст. 231 КК, визначаючи предмет злочину, законодавець вказує на «відомості, що становлять комерційну або банківську таємницю», залишаючи поза увагою те, що обидва види таких відомостей мають визнаватися об'єктом права інтелектуальної власності;

3) використання законодавцем при позначенні ознак одного предмета злочину різних термінів (при цьому кожен із таких термінів відображає лише частину змісту такого предмета злочину). Наприклад, у ч. 1 ст. 212 КК для позначення предмета умисного ухилення від оподаткування використовуються терміни «податки», «збори» та в дужках «обов'язкові платежі», що цілком слушно дозволяє вченим визнавати предметом цього злочину «... грошові кошти, що підлягають сплаті до бюджетів або державних цільових фондів у виді податків, зборів (обов'язкових платежів)» із зауваженням про те, що «... зазначені платежі мають входити до системи оподаткування і бути введеними у встановленому законом порядку» [3, с. 307]. При цьому ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, відповідальність за яке передбачена ст. 212 КК, слід визнавати вчиненим у значному, великому чи особливо великому розмірах як тоді, коли загальна сума несплаченого обов'язкового платежу (несплачених обов'язкових платежів) перевищує зазначені у законі розміри по одному його виду, так і у разі, коли така сума становить результат умисної несплати різних видів податків, зборів чи інших обов'язкових платежів. Отже, використання законодавцем у дужках терміну «обов'язкові платежі» вказує на те, що зміст цього терміну утворюється шляхом поєднання змісту термінів «податки» та «збори». Проте зміст зазначених термінів впливає на визначення змісту предмета умисного

ухилення від оподаткування лише частково, оскільки в будь-якому випадку таким предметом виступають грошові кошти, що мають бути сплачені до бюджету чи державних цільових фондів як податки, збори (обов'язкові платежі). Тому сприяє такому визначенню використання у диспозиціях ч.ч. 1-3 ст. 212 вказівки на фактичне ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у відповідних розмірах. Водночас термін «фактичне ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів» вказує також й на суспільно небезпечні наслідки умисного ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) як елемент його основного, кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів. Тому розмір таких суспільно небезпечних наслідків ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) виражається розміром несплаченої (чи недоплаченої) суми коштів (без врахування нарахованих чи сплачених у зв'язку з цим штрафів і пені), яка відповідно не надійшла до бюджету відповідного рівню або державного цільового фонду;

4) у складах одних злочинів у сфері господарської діяльності законодавець визначає розмір предмета злочину за допомогою грошових, математичних величин обчислення (ст. 210 КК), а в інших складах злочинів у сфері господарської діяльності визначені предмети злочину конкретно визначеної величини (розміру) не мають взагалі (ст. 200 КК). Отже, у ч. 1 ст. 210 міститься вказівка на те, що «предметом таких дій були бюджетні кошти у великих розмірах», а в ч. 2 цієї ж статті КК – «предметом яких були бюджетні кошти в особливо великих розмірах». У п.п. 2, 3 примітки до ст. 210 КК визначається сума кількостей неоподаткованого мінімуму доходів громадян, яка покладена в основу обчислення великого та особливо великого розмірів бюджетних коштів. В іншому випадку в ст. 200 КК взагалі законодавець не визначає розміру предметів злочину;

5) у складах одних злочинів у сфері господарської діяльності законодавець визначає розмір предмета злочину за допомогою характеристики інших ознак складу злочину;

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються основні проблеми визначення ознак складів злочинів у сфері господарської діяльності за Кримінальним кодексом України. Визначаються способи законодавчої фіксації таких ознак та їх основні недоліки.

SUMMARY

In the article the basic problems of determination of signs of compositions of crimes are examined in the field of economic activity on the Criminal code of Ukraine. The methods of the legislative fixing of such signs and their basic failings are determined.

чину, а саме діяння певного виду. Наприклад, у ч. 1 ст. 203-1 КК міститься вказівка на те, що незаконне виробництво, експорт, імпорт, зберігання, реалізація та переміщення дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання та сировини для їх виробництва вчинене у значних розмірах, а у примітці до цієї статті КК «значним розміром» визнається «... вартість дисків для лазерних систем зчитування, матриць, обладнання чи сировини для їх виробництва». В іншому випадку в п. 2 і п. 3 ст. 209 КК визначається, що легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, визнається вчиненою у великому чи особливо великому розмірі на підставі того, що «предметом злочину були кошти або інше майно» на певну суму кількостей неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Викладене вище дає підстави для формулювання наступних висновків.

По-перше, у наведених вище складах злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених розділом VII Особливої частини КК, зміст та структура злочинного діяння впливають на певні ознаки предметів цих злочинів. Аналізуючи юридичні конструкції предметів таких злочинів, можна виділити найбільш типові форми, за допомогою яких у кримінальному законі відбувається відображення ознак предметів злочинів у сфері господарської діяльності. Так, розділом VII Особливої частини КК передбачаються склади злочинів, об'єктивної

сторони яких містить описання предмета злочину з урахуванням специфіки вчиненого винною особою діяння. У той же час законодавець використовує прийоми, згідно з якими спочатку конкретизує види, властивості певного предмета злочину, а після цього вказує його родову форму (узагальнююче поняття).

По-друге, слід відзначити те, що у тих нормах розділу VII Особливої частини чинного КК, де законодавець позначає на основі ознак, властивостей предмета злочину зміст інших ознак складу злочину призводить до неоднозначності фіксації відносно самостійних явищ, що неминуче тягне за собою труднощі при застосуванні цих норм на практиці.

Література

1. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: Монографія. – К.: Атіка, 2003. – 144 с.
2. Волинець Р.А. Кримінальна відповідальність за порушення бюджетного законодавства України (ст. 210 КК України): монографія / Р.А. Волинець. – К.: ВД Дакор, 2012. – 184 с.
3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х.: Право, 2013. – Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. – 2013. – 1040 с.